

Отримано: 5 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 26 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 5 грудня 2024 р.

e-mail: swetlanapom@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1636-3239>

Researcher ID: C-9400-2017

e-mail: sbitneva.irina@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7102-1915>

Researcher ID: JPK-1149-2023

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-71-74

Помирча С. В., Лобачова І. М. Вербалізація морально-етичних настанов у родині (за тетралогією В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 71–74.

УДК: 811.161.2

**Помирча Світлана Вікторівна,**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»  
**Лобачова Ірина Миколаївна,**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

### ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НАСТАНОВ У РОДИНІ (ЗА ТЕТРАЛОГІЄЮ В. НЕСТАЙКА «ДИВОВИЖНІ ПРИГОДИ В ЛІСОВІЙ ШКОЛІ»)

Стаття присвячена гендерному аналізу вербалізації морально-етичних настанов у родинних стосунках, представлених у тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі», що допомагає формувати основу виховання дітей у літературному контексті. Розглянуто традиційні та нові підходи до формування рівноправних міжстатевих відносин у початковій освіті, де важливу роль відіграє критичне осмислення гендерних стереотипів. Відзначено пріоритетну роль учителя в добір літературного матеріалу, що враховує інтереси обох статей, формуючи в здобувачів початкової освіти правильне уявлення про гендерну рівність і сімейні ролі, що сприяє вихованню дітей без гендерних упереджень і забезпечує гармонійний розвиток особистості. Акцентовано увагу на особливостях сприйняття чоловічих і жіночих ролей у сучасному суспільстві, що представлено у творчому доробку В. Нестайка. Розглянуто роль родинної атмосфери у формуванні світогляду персонажів, що демонструє гармонію між вихованням у сім'ї та соціальними цінностями. Досліджено, як через мову персонажів, зокрема діалоги, монологи та наративи, В. Нестайка розкриває цінності, які сприяють формуванню морального виховання в сім'ї: позитивних зразків поведінки, виховання поваги, взаємодопоміжки та любові між членами родини. Досліджено проблему гендерної соціалізації дітей, підкреслено значний вплив сімейних стереотипів, закладених історично і культурно, на формування уявлень про гендерні ролі. Аналіз мовного матеріалу підтвердив, що твори В. Нестайка як демонструють усталені гендерні уявлення, так і сприяють руйнуванню цих стереотипів через універсальні людські якості персонажів: чесність, доброту, відповідальність і співпереживання. Визначено, що тетралогія В. Нестайка є не лише яскравим прикладом дитячої літератури, але й цінним джерелом для розуміння педагогічних аспектів формування моральності в дітей.

**Ключові слова:** гендер, дитяча література, морально-етичні цінності, родина, стереотипи.

**Svitlana Pomyrcha,**  
PhD in Philology, Associate Professor,  
SHEI "Donbas State Pedagogical University"  
**Iryna Lobachova,**  
PhD in Philology, Associate Professor,  
SHEI "Donbas State Pedagogical University"

### VERBALIZATION OF MORAL AND ETHICAL HOMILIES IN THE FAMILY (BASED ON THE TETRALOGY BY V. NESTAİKO "AMAZING ADVENTURES IN THE FOREST SCHOOL")

The article deals with the gender analysis of the verbalization of moral and ethical homilies in family relationships, presented in V. Nestaiko's tetralogy "Amazing Adventures in the Forest School", which helps to form the basis of raising children in a literary context. Traditional and new approaches to the formation of equal intersex relations in primary education are considered, where a critical understanding of gender stereotypes plays an important role. The priority role of the teacher in the selection of literary material that takes into account the interests of both sexes, forming in primary education students the correct idea of gender equality and family roles, which contributes to the upbringing of children without gender prejudices and ensures the harmonious development of the personality, is noted. Attention is focused on the peculiarities of the perception of male and female roles in modern society, which is presented in the creative work of V. Nestaiko. The role of the family atmosphere in the formation of the characters' worldview is examined, which demonstrates the harmony between family upbringing and social values. It is investigated how, through the language of the characters, in particular dialogues, monologues and narratives, V. Nestaiko reveals values that contribute to the formation of moral education in the family: positive models of behavior, the upbringing of respect, mutual support and love between family members. The problem of gender socialization of children is investigated, the significant influence of family stereotypes, historically and culturally established, on the formation of ideas about gender roles is emphasized. The analysis of the linguistic material confirmed that the works of V. Nestaiko both demonstrate established gender ideas and contribute to the destruction of these stereotypes through the universal human qualities of the characters: honesty, kindness, responsibility and empathy. It is determined that the tetralogy of V. Nestaiko is not only a vivid example of children's literature, but also a valuable source for understanding the pedagogical aspects of the formation of children's morality.

**Keywords:** gender, children's literature, moral and ethical values, family, stereotypes.

**Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.**

Виховання дітей обох статей завжди було важливим аспектом психолого-педагогічної теорії та практики. Це пояснюється тим, що уявлення про «чоловіче» і «жіноче» в сім'ї та суспільстві формують культурні особливості кожного народу або етнічної групи. Соціальні норми поведінки, які регулюють виконання чоловіками та жінками певних сімейних і суспільних ролей, впливають на рівноправність статей і визначають зміст та напрямок гендерного виховання дітей (Лобачова, Помирча & Хвасцевська, 2022: 47).

Багато проблем у функціонуванні українського суспільства, зокрема нерівномірне представництво чоловіків і жінок у державному управлінні, зростання розриву в тривалості життя між статями, подвійне навантаження жінок та недостатня самореалізація чоловіків у вихованні й домашніх обов'язках, мають свої корені в недоліках гендерної соціалізації дітей. Тема гендерного виховання та стосунків між статями в Україні почала активно обговорюватися на початку 90-х років XX століття під впливом західних феміністичних ідей і результатів гендерних досліджень. За сферою формування і функціонування сімейні стереотипи формуються під впливом родинних традицій, установок, правил представників обох статей тощо. Гендерна стереотипізація фіксується в мовному плані, тісно пов'язана з вираженням оцінки і впливає на формування очікувань від представників тієї чи тієї статі визначеного типу поведінки. Гендерні стереотипи дуже спрощують реальну ситуацію, однак у колективній свідомості вони закріплені міцно і змінюються повільно. Сімейні стереотипи формуються впродовж багатьох століть, вони глибоко вкорінені в культурі, історії кожного народу, етносу (Лобачова, Помирча & Луценко, 2021: 104). Посідаючи значну етнокультурну специфіку, сформовані історично стереотипи статі нерозривно пов'язані з властивою конкретній культурі системою цінностей. Тож головною соціальною функцією сімейних стереотипів є захист цінностей у морально-етичній, релігійній, естетичній сферах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання впливу сім'ї на виховання дитини має давню історію. Воно цікавило не лише педагогів, а й видатних мислителів і діячів різних епох і культур. Сімейному вихованню приділяли значну увагу такі філософи й видатні особистості, як Тацит, Петроній, Вергілій, Конфуцій, Кант, Гегель, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін. У сучасній науці окремі аспекти формування в здобувачів початкової освіти вмінь будувати рівноправні стосунки з представниками протилежної статі, що в майбутньому стане основою для гармонійних міжстатевих відносин і успішного виконання сімейних ролей, розглядаються в працях таких дослідників, як О. Будник, Н. Гнатів, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець, І. Лебідь, Т. Марценюк, С. Помирча, О. Семиколєнова, С. Шмигельська та ін. Дитяча література відіграє важливу роль у формуванні в читачів молодшого шкільного віку правильних уявлень про гендерні ролі в родині. Необхідність аналізу дитячої художньої літератури з гендерного погляду висвітлена в методологічних дослідженнях таких науковців, як О. Вороніна, К. Герасимова, Т. Качак, І. Лобачова, О. Хвасцевська, І. Хижняк та ін. Аналіз сучасної української дитячої літератури крізь призму гендерних досліджень та їх критичне осмислення є відносно новою та актуальною проблемою.

**Формулювання цілей (мета) статті.** Мета статті – здійснити гендерний аналіз тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі» щодо морально-етичних орієнтирів у родинній сфері українського народу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Родина, сім'я займають найважливіше місце в житті кожної людини. Це не лише оптимальна форма організації спільного життя, але й один з основних аспектів життя особистості, де вона виявляє свої найважливіші якості. Особистість може виявляти свої таланти і потенціал у різних сферах (матеріальне виробництво, наука, мистецтво, підприємництво тощо), однак бути турботливим чоловіком чи жінкою, уважним батьком чи матір'ю, дідусем чи бабусею, хорошим сином, онуком, братом – це також важливі особистісні якості та суттєві складові життя людини. Звичайна людина не може жити, не усвідомлюючи себе в цих ролях, тому сім'я є не лише соціальною, а й особистісною цінністю. Без сім'ї та родинного життя особистість не може повністю реалізувати свою природу, розкрити свої якості та досягти справжнього щастя (Помирча, Ябурова & Клименко, 2016).

У сучасному суспільстві кожна родина має свої стереотипи, які можуть бути позитивними, негативними або нейтральними. Гендерні стереотипи – це усталені уявлення та припущення про те, які риси, поведінка, ролі та обов'язки повинні бути притаманні чоловікам і жінкам залежно від їх статі. Ці стереотипи формуються на основі соціальних норм і очікувань та можуть обмежувати індивідуальний вибір і можливості, сприяючи закріпленню гендерної нерівності.

Відомо, що дитяча література впливає на формування гендерної ідентичності та уявлень про гендерні ролі в родині здобувачів початкової освіти (Качак, 2023). Під час роботи з дитячими книжками важливо враховувати гендерні особливості дітей, уникати стереотипів і навчати їх критично оцінювати ситуації та поведінку героїв з гендерно-симетричного погляду. Обираючи тексти для читання, учитель повинен брати до уваги інтереси та потреби як дівчаток, так і хлопчиків, адже завдяки асоціації з головними героями діти закріплюють свою гендерну ідентичність і формують уявлення про свою поведінку в соціумі (Помирча, 2020). Аналіз гендерних стереотипів у дитячій літературі дійсно допомагає зрозуміти, які риси вважаються чоловічими чи жіночими, що сприяє формуванню гендерної ідентичності. У такий спосіб вивчення цих стереотипів у дитячих книжках є важливим етапом для розуміння процесу гендерної соціалізації учнів початкових класів.

Творчий доробок В. Нестайка, зокрема його тетралогія «Дивовижні пригоди в лісовій школі», відображає традиційні гендерні стереотипи, демонструючи чіткий поділ між рисами, притаманними чоловікам і жінкам, як-от: мужність, активність у хлопців та ніжність, турботливість у дівчат. Водночас його твори сприяють руйнуванню стереотипів, адже персонажі нерідко проявляють універсальні людські якості: доброту, сміливість і мудрість незалежно від статі.

Так, аналізуючи мовний матеріал тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі», було виявлено наявність певних стереотипів. Відзначимо, що у творі чоловікам притаманна суворість та стриманість у вихованні своїх дітей: *«Тато-заєць сидів на танку і читав «Лісову газету»: – Гм, – сказав він, почувши новину. – Спеціалізована музична школа? З ведмежою мовою викладання? Це цікаво. Треба й нашого страхополоха записати. Може, хоч школа допоможе його у звірі вивести. А то ж тіні власної боїться. Зайчєна Кося, що тремтіло тут же біля танку і все чуло, здригнулося й заскиглило: – Ой!.. Я не хочу-у!.. Я боюсь... – Тебе ніхто не питає! – суворо сказав тато-заєць. – Запишемо, й ходитимеш»* (Нестайко, 2010: 1, 7). *«Правильно! І Колько мій теж, – погодився Коляй Коляйович Колючка. – Я думаю, що це випадково, а тепер бачу ... Треба вжити найрішучіших заходів. Треба, звірі добрі, якнайсерйознішим чином взятися за ... це саме*



сприйняття, і обмежують поведінку індивіда через гендерні ролі та очікування. З іншого боку, варто враховувати й інші прояви гендерного стереотипу, які полягають у впорядкуванні та систематизації інформації про нову реальність і її учасників у змінюваному суспільстві. Якби в індивідів не було стереотипних уявлень, їм довелося б ретельно аналізувати кожен новий факт чи явище, що значно сповільнило б суспільні зміни та процес набуття нового досвіду.

У подальших розвідках планується продовжити гендерний аналіз мовного матеріалу тетралогії В. Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі», звернувши увагу на функціонування соціальних, професійних і вікових стереотипів.

#### Література:

1. Качак Т. Б. Сучасна українська дитяча література: аспекти гендерної інтерпретації. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2023. Вип. XX. С. 425–436.
2. Лобачова І. М., Помирча С. В., Хвашевська О. О. Морально-етичне виховання в гендерному аспекті як характерна риса ідіостилу В. Нестайка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*, 2022. Вип. 15(83). С. 47–52.
3. Лобачова І. М., Помирча С. В., Луценко Н. О. Гендерна культура майбутнього педагога в межах неформальної освіти ЗВО. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31. С. 103–107.
4. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Сонце серед ночі. Пригоди в Павутинії / Всеволод Нестайко; мал. В. Харченка. Харків : ВД «ШКОЛА», 2010. 208 с.
5. Помирча С. В., Ябурова О. В., Клименко О. В. Мовний аспект гендерного виховання у вищій школі на матеріалі тетралогії В. Нестайка «Лісова школа». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 5(74). С. 154–164.
6. Помирча С. В. Урок гендерної рівності як засіб удосконалення мовленнєвої діяльності учнів. *Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. Вип. 1(46). С. 111–115.

#### References:

1. Kachak, T. B. (2023). Suchasna ukrainska dytiacha literatura: aspekty hendernoi interpretatsii [Contemporary Ukrainian children's literature: aspects of gender interpretation]. *Aktualni problemy slovianskoi filologii – Current problems of Slavic philology*, XX, 425–436 [in Ukrainian].
2. Lobachova, I. M., Pomyrcha, S. V., & Khvashchevska, O. O. (2022). Moralno-etychne vykhovannia v hendernomu aspekti yak kharakterna rysa idyostyliu V. Nestaika [Moral and ethical education in the gender aspect as a characteristic feature of V. Nestaika's idiosyncrasy]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriiia «Filolohiia» – Scientific notes of the National University of Ostroh Academy: series “Philology”*, 15(83), 47–52 [in Ukrainian].
3. Lobachova, I. M., Pomyrcha, S. V., & Lutsenko, N. O. (2021). Henderna kultura maibutnoho pedahoha v mezhakh neformalnoi osvity ZVO [Gender culture of the future teacher within the framework of non-formal education of higher education institutions]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 31, 103–107 [in Ukrainian].
4. Nestaiko, V. Z. (2010). *Dyvovyzhni pryhody v lisovii shkoli: Sontse sered nochi. Pryhody v Pavutynii [Amazing adventures in the forest school: The sun in the middle of the night. Adventures in the Web] / Vsevolod Nestaiko; mal. V. Kharchenka. Kharkiv : VD «ShKOLA»* [in Ukrainian].
5. Pomyrcha, C. V., Yaburova, O. V., & Klymenko, O. V. (2016). Movnyi aspekt hendernoho vykhovannia u vyshchii shkoli na materialii tetralohii V. Nestaika “Lisova shkola” [The linguistic aspect of gender education in higher education based on the material of V. Nestaika's tetralogy “Forest School”]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of the individual: methodology, theory and practice*, 5(74), 154–164 [in Ukrainian].
6. Pomyrcha, S. V. (2020). Urok hendernoi rivnosti yak zasib udoskonalennia movlennievoi diialnosti uchniv [Gender equality lesson as a means of improving students' speech activity]. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work*, 1(46), 111–115 [in Ukrainian].